

СМИСАО СВЕТЛОСТИ У УМЕТНИЧКОЈ ПРОЗИ НИКОЛЕ МИЛОШЕВИЋА

У овом чланку аутор износи резултате до којих је дошао истражујући уметничку прозу Николе Милошевића – знаменитог српског филозофа и књижевног теоретичара. Супротстављајући се увреженом термину *трилогија* (реч је о броју романа поменутог аутора), који су усвојили сви проучаваоци његове прозе, аутор чланка све време инсистира на термину *тетралогија*, пошто је анализирао и његов први роман **Deus abconditus**. Полазећи од једне реченице Самјуела Бекета, аутор чланка усредредио је пажњу не само на тајанствени смисао светлости – феномен непримећен у књижевном стваралаштву Николе Милошевића, него и на динамичан однос између два међусобно супротна наговештаја (меланхолични и метафизички) који исијавају из његове несвакидашње прозе.

Кључне речи: уметничка проза, скривени Бог, светлост, смисао, меланхолични наговештај, метафизички наговештај, тетралогија.

Књига која се зове **Светлост скривеног Бога** произашла је из докторске дисертације **Метафизички смисао светлости у уметничкој прози Николе Милошевића**, одбрањене 7. септембра 2016. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Као што и пише у белешци пре предговора, реч је о првој докторској дисертацији посвећеној, и у формалном и у дословном смислу речи, личности и делу знаменитог теоретичара књижевности и академика који је, по својој формацији, био пре свега филозоф. Књига је изашла из штампе, без свесне намере издавача, током михољског лета 2018. године, и у томе

---

* vesna@tron.rs, gimnazija.kraljevo@gmail.com.

свакако има несумњиве симболике. Послушавши сугестију издавача књиге (реч је о Народној библиотеци “Стефан Првовенчани” у Краљеву) да одаберемо краћи наслов за своју књигу, определили смо се за поменуте три речи: **Светлост скривеног Бога**. Свака од тих речи упућује на опсесивне теме (светлост и скривени Бог) које се налазе и у површинском и у најдубљем слоју уметничке прозе Николе Милошевића.

Мистерија светлости која је у органској вези са мистеријом скривеног Бога, који се на латинском језику исказује као *Deus absconditus*, опседала је чувеног професора целог живота. Да бисмо што студиозније проучили тај проблем, пошли смо од тврдње Самјуела Бекета који је на једном месту рекао: “Када би постојала само тама, све би било јасно. Зато што, осим таме, постоји и светлост наш живот постаје необјашњив” (Димић 1973:57)¹.

Разгрћући таму у сопственом животу, Никола Милошевић је врло рано постао свестан разорног дејства меланхолије. За присуство меланхолије у сопственом духовном видокругу, сам је сковао синтагму *меланхолични наговештај* и на њој је небројено пута инсистирао. Бројни тумачи његове личности и дела, вођени ауторовом искреношћу да не одише ведрином, извели су следеће тврдње:

1. Антропологија Николе Милошевића наглашено је меланхолична и песимистична.
2. Приповедач Николе Милошевића има неуротичну тежњу за самоозлеђивањем.
3. Проблем иманентне трансценденције Никола Милошевић сагледава из угла нихилизма.
4. Најпознатији његов роман – **Нит михољског лета** – не даје одговор на основни ауторов проблем, а то је проблем нихилизма.
5. Суштаствена мисао и меланхолично осећање главног јунака романа **Нит михољског лета** обојени су метафизичким нихилизмом.

---

1 “S’il n’y avait que l’obscurité, tout serait clair. C’est parce qu’il y a non seulement l’obscurité mais aussi la clarté que notre situation devient inexplicable”.

6. Роман **Нит михољског лета** представља трактат о смрти у правом смислу речи.
7. **Нит михољског лета** у сваком погледу је роман о смрти и меланхоличном умирању.
8. Главни јунак његовог романа **Кутија од ораховог дрвета** у метафизици нити тражи нити налази спас него поништење сопственог искуства.
9. У последњем роману Николе Милошевића – **Сенке минулих љубави** – изостају сан и прекогниција.
10. Наративни поступак Николе Милошевића своди се на необичан спој крајњег нихилизма и бесконачне меланхолије.
11. Никола Милошевић је, као стари скептик, остао до краја живота атеиста, а као романописац није дошао до вере у трансценденцију него је постао агностик.
12. Нестајање је права реч за осећање које се налази у основи метафизичких романа Николе Милошевића.

Један од најважнијих задатака нашег истраживања био је да ближе одредимо и преиспитамо те тврдње.

Поштујући захтеве модерне критике у вези са аналитичким читањем, настојали смо да покажемо да је уметничка проза Николе Милошевића много богатија него што се то на први поглед чини. Она може због тога да створи утисак “оптичке варке” која се, пре свега, односи на место и смисао светлости у тој прози. Његов уметнички текст (користимо ту реч у њеном модерном - поливалентном смислу) ниједног тренутка није смисаоно једноставан. Та проза, због своје многоструке сложености, не заслужује да се о њој, то јест о њеном аутору, изводе пребрзи и једностранни закључци.

У уметничкој прози Николе Милошевића постоји још један, готово не приметан наговештај који смо одредили као *метафизички*. Он је уочљив већ у његовом раном “Огледу из антропологије”.

Два наговештаја, меланхолични и метафизички, стоје све време у сложеном односу и моћно сенче ту несвакидашњу прозу. Ако је њихово постојање овлаш назначено у помену-

том огледу, њихов динамизам избија из бројних пасуса првог романа Николе Милошевића који се управо тако зове **Deus absconditus** (Скривени Бог).

Роман је објављен 1976. године у шест наставака у “Књижевној речи” и требало је да се појави у целини код Слободана Машића, познатог независног издавача. Из непознатих разлога никада није објављен у форми књиге.

Светлост са својим једниственим спектром боја који је у ретким тренуцима достигао и размере луминозности, омогућила нам је да пратимо главног јунака сваког романа Николе Милошевића на његовом дугом и мукотрпном путу налажења оне друге мудрости, битно другачије од мудрости аутора **Књиге Проповедникове**, о којој се говори на крају његовог последњег романа.

Такав приступ проблему смисла светлости у уметничкој прози Николе Милошевића омогућио нам је не само да поставимо него и да одбранимо четири хипотезе, које наводимо на почетку своје студије. Размотрићемо их истим редом:

1. Светлост у тој прози има несумњиво позитивно значење јер поседује духовну димензију.
2. Та светлост која није од овога света надилази пролазни, овоземаљски свет. Мотив кандила који је обрађен у романима **Deus absconditus** и **Кутија од ораховог дрвета** најречитије потврђује и прву и другу хипотезу.
3. Трећа хипотеза тичала се непознатог, свесно и несвесно занемареног “текста” првог романа Николе Милошевића. Тај невелики роман вишеструко је значајан зато што садржи *in nuce* опсесивне теме сваког од следећег три његова романа. Диференцијална филозофија суптилно је садржана већ у том роману. Проблем смисла – круцијални проблем у целокупном стваралаштву Николе Милошевића – потврђује пишчеву тежњу да размишља аутентично, то јест “у јаку” (Паскалов израз) (Милошевић 2017:12). Првенац Николе Милошевића, без икакве сумње, заокружена је књижевно-уметничка целина.

4. Метафизички смисао светлости помогао нам је да одбранимо следећу – четврту хипотезу. Све анализе показују да из “Огледа из антропологије” и из првог романа **Deus absconditus**, као из каквог сандука са двоструким дном, израста непоновљива романескна творевина Николе Милошевића.

Бавећи се првенцем Николе Милошевића, увидели смо да је он непознат не само читаоцима него и проучаваоцима његовог дела, то јест уметничке прозе. Желећи да, како је говорио Мирослав Пантић, уважени професор дубровачке књижевности на Филолошком факултету у Београду, откријемо ствари испод *седам печата незнања*, проучили смо тај роман и предложили Народној библиотеци “Стефан Првовенчани” у Краљеву да га објави и он се појавио 2017. године – о десетогодишњици смрти свог аутора. Захваљујући заједничком труду тај невелики роман данас, послужићемо се сликом Милоша Црњанског, сија “као ископан стари мач” (Црњански 1965: 27).

Тако је постало јасно да треба исправити већ прихваћени термин *трилогија* Николе Милошевића (реч је о његова помнута три романа) и од сада користити термин *тетралогија*, на којем у књизи инсистирамо.

Тиме такође постаје јасно зашто смо за наслов своје књиге изабрали речи **Светлост скривеног Бога**.

Када је реч о проблему иманентне трансценденције, то јест о Богу, сматрамо да је Никола Милошевић скоро читавог живота одбијао да прихвати догму о неиспитивости Божје воље и његове промисли. У позним годинама живота, под утицајем руских религијских мислилаца, он је ублажио неке своје раније ставове. Потреба да верује, први пут призната у првом роману **Deus absconditus**, водила га је сигурном стазом до увиђања сопствених *сагрешења* (Милошевић 1999: 4). Сматрамо да његова уметничка проза носи на себи аутентичан печат искупљења. Захваљујући извесном степену смирености која се осећа, у већој или мањој мери, не само у његовом раном есеју него и у сваком његовом роману, Никола Милошевић је одолео

бројним искушењима. То доказују ведри тонови на крају његовог последњег романа – **Сенке минулих љубави**.

Урањајући у дубинске слојеве уметничке прозе Николе Милошевића, одгонетали смо постепено тајну њеног загонетног сјаја. Метафизички смисао светлости који моћно исијава из те прозе, једини омогућава да се исправно разуме у чему се састоји смисао *светлости самотника*, о којој је било речи у уводном делу наше књиге. Такав методолошки приступ омогућио нам је такође да успоставимо вредносни однос у његовој *тетралогiji*, о којем нема никаквог помена у досадашњим анализама књижевног стваралаштва Николе Милошевића.

ЛИТЕРАТУРА

- Бидерман 2004: Бидерман, Х. *Речник симбола*, Београд: Плато.
- Грубачић, Делић 2008: Грубачић, С. и Делић, Ј. *Дух и разумевање – Николи Милошевићу у спомен*, Београд: Филолошки факултет.
- Дамјановић 2011: Дамјановић, Р. *Романи Николе Милошевића – Трилогија о меланхолији*, Београд: Задужбина Милоша Црњанског.
- Димић 1973: Dimić, I. *Predavanja o francuskom novom romanu I*, (Rob-Grije, Beket, Sarot, Bitor), Beograd: Filološki fakultet.
- Ђорђевић 2004: Ђорђевић, С. *Три критике*, Бања Лука: ЈУКЗ.
- Ломпар 2007: Ломпар, М. *Моралистички фрагменти*, Београд: Народна књига.
- Ломпар 2009: Ломпар, М. *Негде на граници филозофије и литературе – О књижевној херменеутици Николе Милошевића*, Београд: Службени гласник.
- Марић 2006: Марић, И. *На Ефеском путу*, Београд: Плато.
- Марић 2009: Марић, И. *Философска делта*, Београд: Српско филозофско друштво.
- Милошевић 2001: Милошевић, Н. *Нит михољског лета*, Горњи Милановац: ЛИО.
- Милошевић 2003: Милошевић, Н. *Кутија од ораховог дрвета*, Вршац: КОВ.
- Милошевић 2005: Милошевић, Н. *Сенке минулих љубави*, Подгорица: Нова књига.
- Милошевић 2017: Милошевић, Н. *Deus absconditus*, Краљево: Народна библиотека “Стефан Првовенчани”.

- Попов 2007: Попов, Ј. О делатној меланхолији Николе Милошевића: *Post festum*, у: Н. Милошевић, *Сенке минулих љубави*, Нови Београд: Море и Београд: Нолит.
- Стојадиновић 2008: Стојадиновић, Д. *Значења и тумачења*, Београд: Чигоја.
- Стошић, 2003: Стошић, Д. *Никола Милошевић и Албер Ками*, Београд: Идеа принт.
- Тимченко 2009: Тимченко, Н. *Меланхолија и херменеутика – Мислилац и писац Никола Милошевић*, Лесковац – Београд: Задужбина Николај Тимченко/Алтера.
- Црњански 1965: Црњански, М. *Три поеме*, Београд: Просвета.

Jovica Stanković

LE SENS DE LA LUMIERE DANS LA PROSE ARTISTIQUE DE NIKOLA MILOCHEVITCH

Résumé

Dans cet article nous présentons les résultats de notre recherche portant sur la prose artistique de Nikola Milochevitch, professeur et théoricien littéraire serbe de la deuxième moitié du XX et du début du XXI siècle.

Contrairement aux autres chercheurs qui emploient le terme de *trilogie* (il s'agit du nombre de ses romans), nous insistons tout au long de notre analyse sur le terme de *tétralogie* puisque nous avons trouvé le texte intégral de son premier roman **Deus absconditus (Le Dieu caché)** qui, en effet, date de l'an 1976. et nous l'avons fait publier en 2017, quarante ans après sa parution dans une revue littéraire.

Partant d'une phrase de Samuel Beckett (dans une interview, publié par Pierre Mélése, il avait dit: "S'il n'y avait que l'obscurité, tout serait clair. C'est parce qu'il y a non seulement l'obscurité mais aussi la clarté que notre situation devient inexplicable"), nous nous sommes concentré sur le sens mystérieux de la lumière dans sa tétralogie (phénomène qui était négligé et même méconnu dans sa création littéraire) aussi bien que sur le rapport dynamique entre deux tendances spirituelles (mélancolique et métaphysique) qui jaillissent puissamment des couches de cette prose, pas du tout ordinaire et nuancent son procédé littéraire.

C'est grâce à cette méthode de recherche que nous sommes arrivés à dévoiler le mystère de la lumière de Nikola Milochevitch – homme tout à fait solitaire dans la culture serbe contemporaine.

Mots-clé: prose artistique, Dieu caché, lumière, sens, tendance métaphysique, tendance mélancolique, tétralogie.